

POETIKA PROLAZNOG

Dražen Zetić, *0,1 % čovjek*, Humanitarna udruga Fajter, Zagreb, 2016., str. 50.

Nakon što je u razdoblju od 2004. do 2009. objavio tri knjige poetsko-proznih zapisa (*Kad zaplaću šargije*, *Pomirenje* i *Čudesni dani*), Dražen Zetić je u godinu 2017. zakoračio s novom knjigom poetsko-proznih zapisa zagonetnog naslova *0,1 % čovjek*. Knjiga se sastoji od tri ciklusa: "Molitva za skitnice", "Hoće li oblaci zasuziti" i "Nazeble duše". Koliko god bila obimom nevelika, snažno svjedoči o Zetićeve stvaralačkom sazrijevanju. Uvjeren sam da će to potvrditi i njezina recepcija, čiji fragment predstavlja i ovo promišljanje.

STVARANJE SMISLOVA

Susret čitatelja i napisanog, u kojem pjesnik stvaralački propituje svijet i samoga sebe, nerijetko više gonjen nutarnjim silama nego svjesnim odabirom, neponovljiv je čin obavijen dramatičnom neizvjesnošću. To je produktivan susret ne samo za čitatelja nego i za napisano. Ples svjetova obilježenih nutarnjom slojevitošću u kojem napisano raskriva nove horizonte u čitatelju, a čitatelj nove horizonte u napisanom. Zato su čitanja književnog teksta beskrajna i jedinstvena, a baš zato i stvaranje njegovih smislova jest beskrajno dug proces, ni u kojem slučaju okončan kad pisac od njega digne ruke, svejedno je li to prozni pisac ili pjesnik.

Tako je i ovo tek jedno od mogućih čitanja, pisani trag kovitlaca nastalog iz plesnog doticaja čitalačke duše autora ovih redaka i napisanog u kom su brižno sakupljeni tragovi pjesnikova bića, jedne od bezbrojnih niti na tkalačkom razboju života.

PRIHVACANJE KONAČNOSTI

U sklopu ovog čitanja hermeneutički ključ prvog ciklusa "Molitva za skitnice" položen je u zapisu "Otkucaji srca", po svoj prilici ne slučajno posljednjem u samom ciklusu. Oživljavajući poetski sjećanja na djetinjstvo, u činu kažnjavanja prvoškolaca tjeranjem u kut učinioce, pjesnik detektira početak društvenog discipliniranja, poblize, prvi ideološki stisak oko njihova vrata, koji će se korak po korak dovršiti utjerivanjem totalne ideološke stege u kosti mladih ljudskih bića: "Jednog julskog jutra, ućutali su... ukrali su im dušu...". A končani otrovni plod totalnog ideološkog drila pjesnik izriče u stihu: "Ne'ko je začarao cvjetove!"

Ideološki oklop, svejedno kojeg formata, crvenog ili crnog, sekularnog ili religioznog fundamentalizma, čovjeka izolira od konkretnog – do nas ne dopiru boje i mirisi cvijeća – i time kastrira njegovu ljudskost – duša nam je ukradena, a usne zanijemjele. Upravo će na toj pozadini pjesnik izreći i vlastito razumijevanje pjesnikova poziva. Poziv je pjesnika upravo “ne ćutjeti o tome”, nego svakim stihom raskrinkavati ideološke mehanizme. Pozivati čovjeka prodornom blagošću stiha da iskorači iz ideološkog brloga, čija se privlačno pogubna sigurnost očituje u toplini zbijenih redova daleko od dvoznačnosti konkretnog koja obilježava ne samo svijet oko nas nego i samu ljudsku egzistenciju. Na tragu slika za kojima je posegnuo pjesnik, obezdušenima povratiti dušu, a ušutkanima glas.

Dakle, pjesnik se pomalja kao proročka figura u fluidnim postmodernim vremenima, u kojima je, kako to s pravom zapažaju sociolozi postmoderne, jedina sigurnost nesigurnost, a dvoznačnost i na jedno nesvodiva raznolikost nikad vidljivije obilježje svijeta i neotklonjive strukture ljudskog bića, paradoksalnost kao naš trajni usud. Zapravo, sve ono što ideologije, ovog ili onog svjetonazorskog usmjerenja, lažno obećavaju da će ukloniti iz svijeta i samog čovjeka po cijenu slijepe poslušnosti. Ukloniti čak i neumoljivu žaoku smrtnosti koja se anticipacijski kuša u kolektivističkim ekstazama samo-sakralizacije i progona drugačijeg.

U zapisima koji prethode “Otkučajima srca” – “U susret”, “Preostale godine”, “Mali trenuci”, “Jednog dana”, “Na grobu nepoznatog pjesnika”... – pjesnik postupno riše pozornicu ljudskog života u rasponu od ulaska u svijet do njegova napuštanja, pri čemu se u biografskom zrcali opće, a u općem biografsko.

Pjesnik se ne susteže ukazati na varijacije u ljudskim usudima – “Preostale godine” nasuprot “Mali trenuci” – ne prešućujući scenarij totalnog satiranja ljudskog bića životnim usudom zbog čega čovjek diže ruku na samoga sebe – “Molit ću” – no sve to relativizira pjesnikovo tematiziranje neumoljive prolaznosti i smrtnosti svega ljudskoga kojoj nitko i ništa na koncu ne izmiče – “Na grobu nepoznatog pjesnika”, “Posljednji pozdravi...”, “... zaboravi”, “O prevarrantu, smrti...”.

I baš pri punoj svijesti o totalnoj neumitnosti smrtnosti svega ljudskog, koja čini crvenu nit prvog ciklusa, pjesnik uporno iz stiha uz stih, uz veću ili manju dozu nostalgije i pregaranja, nepokolebljivo pledira za prihvaćanje prolaznog u sferi ljudskoga.

Prozno-poetski stihovi prvog ciklusa iz tog se razloga i mogu promatrati kao poetsko prihvaćanje svega prolaznog u ljudskom svijetu i samome čovjeku, i to bez truna resantimana, s tim da prolazno

u sebe značenjski uključuje i sve ranjivo, krhko, lomno, smrtno... Sve to nalikuje poljupcu koji sv. Franjo daruje gubavcu, začinjući mir s onim što ga je do tada strašilo i gadilo više od svega. Svjetlo na motivacijske izvore za taj pjesnički postupak, iznikao zasigurno iz pjesnikovog dubinskog egzistencijalnog hrvanja, baca upravo već spominjani poetsko-prozni zapis "Otkucaji srca".

Čovjek se neprestano – starenjem to postaje sve očitije – nalazi pred izazovom prihvaćanja ljudske egzistencije kakvom ona doista jest, a znamo da je nepovratno

obilježena nizom proturječja, čiju apsurdnu kulminaciju predstavlja prolaznost, odnosno smrt. Kako kaže sam pjesnik, svi smo na koncu "osamljeni život kao napukli sat na ruci nekog nepoznatog čovjeka" ("...zaboravi"). No, jedino nam taj izbor, koliko god nas činio ranjivima i koliko god zvučao paradoksalno, osigurava pristup zbiljskom – ljepoti svijeta oko nas ("U letu ptica...") i izvorima ljudskosti u nama. A opreku tom izboru predstavlja prihvaćanje pogubne utjehe koju ideologije pružaju ljudima začaranih cvjetova čije su duše, kako će to izreći pjesnik, pokradene, a usta ušutjela ("Otkucaji srca"). Pjesnik podiže glas protiv tog izbora jer je svjestan da čovjek ispod svih ideoloških štaka, koje kastriraju njegovu a satiru ljudskost drugih, neumitno ostaje ono što jest: prolazno i smrtno biće izloženo ranjivosti.

Čovjek je po svom temeljnom ustroju, a baš nam za to pjesnik iznova želi otvoriti oči, u biti skitnica i od tog nas usuda ne može obraniti nijedna ideologija: "Isto je nebo danas razotkrito, slabo. U njega svaki čovjek pada i stoji sam..." ("O prevarantu, smrti..."). To pak znači da se pod naslovom prvog ciklusa "Molitva za skitnice" krije molitva za svakog čovjeka, jer je svaki čovjek po neuklonjivom ustroju svog bića skitnica. Riječ je, tako se to nameće u okviru ovog čitanja, o svojevršnom pjesničkom pledoajeu za prihvaćanje skitalačkog ustroja ljudske duše bez truna resantimana i onkraj popustljivosti za ideološke apaurine, jer je to uvjet očuvanja ljudskoga u svijetu oko nas i u nama samima. Skitalačko tako postaje pjesnička šifra za paradoksalnu dvoznačnost ljudske egzistencije koja se poglavito ogleda u prolaznosti i smrtnosti svega ljudskoga.

Pjesnik nas argumentom stiha podsjeća na fundamentalnu pouku 20. stoljeća: Svaki se pokušaj ideološkog eliminiranja osamljenosti i smrtnosti ljudskog bića kao njegovog radikalnog i neuklonjivog obilježja izobličuje u demonsku mrežu totalitarnih tvornica smrti. Možda je ubojstvo drugog u svojoj biti neukrotivi refleks radikalne nepomirenosti s konačnošću i prolaznošću vlastitog bića. Možda nas upravo lice drugog podsjeća na potisnutu istinu vlastitog bića – konačnost!

UNIVERZALNA SOLIDARNOST

Pomićući naglasak na prozno i ustrajući u punoj svijesti o neumitnoj smrtnosti ljudskog, o čemu iznova svjedoče brojne uspjele poetske slike, pjesnik od tri poetsko-prozna fragmenta – “Šejla”, “Maggid” i “Kafarnaum” – tvori drugi ciklus naslovljen “Hoće li oblaci zasuziti”. U sklopu ovog čitanja hermeneutički ključ iznova nalazimo u posljednjem poetsko-proznom fragmentu “Kafarnaum”, poblize u njegovim posljednjim recima: “Bol ne bira lijepa il’ružna lica. Ona ih sve proždire... Uzima kao bankar kamate... bez imalo sućuti. A e...”.

Kao da nam pjesnik, po svoj prilici nesvjesno, a nošen nutarnjom stvaralačkom bujicom iz koje izniče napisano, poručuje da rub, ono marginalno, neznatno i isključeno, baca svjetlo na istinu cjeline, istinu od koje u pravilu okrećemo lice, a o čemu je već dobro bilo riječi kako u modernoj sociologiji i politologiji tako i u modernoj teologiji i filozofiji. Dostatno se prisjetiti Foucaultova govora o heterotopijama koji je iznimno produktivan i u postmodernoj teologiji. A potisnuta istina o kojoj progovara pjesnik u ovom ciklusu, naslanjajući se na prethodni ciklus poetskog pledoajea za prihvaćanje konačnosti, jest ranjivost ljudskog bića. Baš u toj ranjivosti, koja ne samo prethodi nego i odolijeva svim društveno-političkim posredovanjima, pjesnik pronalazi izvor univerzalne ljudske solidarnosti koja može umaći zamci ideološke isključivosti: “Kakve agonije! Rane. Ožiljci posrebreni kapljicama suza i nezacijeljene rane. Čelik se ne savija, bol ne prestaje godinama. Teče kao rijeka niz padinu. Svaki dan.” (“Kafarnaum”).

Polazeći od ranjivosti kao radikalnog obilježja ljudskog bića, koju tematizira uz pomoć bogatog spektra poetskih slika, pjesnik nas krajnje suptilno, no tim učinkovitije – ne samo na poetsko-stilskoj ravni – poziva da svijest o vlastitoj ranjivosti preobrazimo u svijest o ranjivosti drugih – “Ljepota bijelih listova ostaje prikovana za potpetice nećijih cipela. Muških il’ ženskih... Bitno je da se gaze... danima. Kao i ranjiva ljudska srca...” (“Kafarnaum”) – i da potom na toj srodnosti gradimo univerzalnu solidarnost uzajamne brižljivosti i nježnosti.

Dakako – pjesnik je iznova posve realističan – ranjivost time nećemo eliminirati nego istom ublažiti, uvećavajući šansu da ne procvjeta gorčinom koja će zaprijetiti ljudskosti u nama i oko nas. Zapravo, poetizirajući o ranjivosti kao univerzalizmu lišenom zamke ideološke nasilnosti – u nju se može i mora uključiti sve stvoreno (životinje, biljke, vode...) – pjesnik nas odvraća od temeljne ideološke podvale. A ona se očituje u tome što sve ideologi-

je naš pogled fiksiraju na društveno-politički posredovane razlike (svjetonazorske, ekonomske, religiozne, nacionalne, rodne...) i na taj način od "umjetnih" razlika čine sakralizirane razloge mržnje i nasilja. Potirući svijest o našoj univerzalnoj srodnosti zasnovanoj na ranjivosti, ideologije apsolutiziranjem tih razlika dehumaniziraju druge u sferi kulturno-političkog, krčeći tako put i njihovoj fizičkoj egzekuciji.

Poguban je zaborav – a baš protiv njega prosvjeduje pjesnik – o tome da se ispod svih ideoloških i identitarnih identitetskih razlika, koliko god bile bogate i nužne, krije "ukrštenost [naših] usuda" ("Kafarnaum"), koja se naj snažnije manifestira upravo u našoj ranjivosti: "Postoje stvari koje svi u životu proživimo..." ("Kafarnaum"). Baš na to podsjeća, po svojoj prilici nenadmašan religiozno-kulturološki simbol – golotinja Raspetoga.

Znakovito je da pjesnik poetizirajući o ljudskoj ranjivosti kao osnovici univerzalne ljudske solidarnosti, ne tematizira izravno ulogu Apsolutnog spram ljudske izloženosti patnji koja kulminira smrću. Umjesto toga, ta je tema gotovo nezamjetljivo smještena, i to u obliku pitanja koje ostaje bez odgovora, u naslovu ciklusa "Hoće li oblaci zasuziti". Pitanje ostavljeno bez odgovora ne banalizira ljudsku patnju, čineći dodatno nasilje nad patnikom, no ne dopušta ni Apsolutu da ostane nedotaknut oštricom tog pitanja. Baš ta poetska strategija, uz niz drugih elemenata, uvjerljivo svjedoči ne samo o poetsko-proznom nego i ljudskom sazrijevanju Dražena Zetića.

POHVALA HIBRIDNOG

Već u poetsko-proznom fragmentu "Šejla" iz drugog ciklusa, u kojem nostalgično propituje neizbrisive spone sa sarajevskom dionicom svog emotivnog i duhovno-kulturnog hoda, pjesnik najavljuje sadržaj trećeg ciklusa "Nazeble duše". Riječ je, barem se to tako percipira u okviru ovog čitanja, o poetskom poniranju u usud pojedinaca, koji usred nespontanog ideološkog divljanja u našoj regiji, obilježenoj ratnom i poratno-tranzicijskom pustinjom, čuvaju hibridne spone, koje su za ideološko čistunstvo skandalon *per excellence*, i to ne na slikama ponad kamina, nego urezane u vlastito tijelo i dušu. A o kakvom je usudu riječ, što je dopalo ljude, koji su ne samo graditelji mostova nego mostovi u samima sebi na ruševnima socijalizma, to nam sugerira naslov ciklusa.

U društveno-političkom i kulturnom ozračju legitimiranog ideološkog čistunstva – čak i metafizički – za ljude hibridnog i njihove životne drame, u kojima granice nisu razlogom izolacije i sukoba,

nego susreta i prožimanja, nastupila je duga zima jer “od jada rata ljudske duše su još prokletije” (“O haverima”).

Pjesnik s pravom pojedince koji ne pristaju na ideološke zabrane, pod čijim se zahtjevom za apsolutnom čistoćom razigrana životnost izobličuje u smrtonosnu sterilnost, neovisno o tome je li riječ o području jezika, književnosti ili religije, naziva “nazeblim dušama”. Bez prostora društvene priznatosti i društvenih struktura samoartikulacije izručeni su vjetrometini na kojoj se posve nezaštićeni nalaze pod olujnim udarima i s desna i s lijeva. Udar na njih pothvat je privremenog savezništva sukobljenih fantazmi moći desnog i lijevog kova.

Sačinjen od dva poetsko-prozna fragmenta “O haverima” i “Zagrepčanko, paorski sam sin”, ciklus “Nazeble duše” tako se pred nama pomalja kao poetska pohvala pojedincima koji su se drznuli ne poslušati čistunski diktat dominantnih ideologija i ne kastrirati vlastite emotivne i duhovno-kulturne biografije da bi u njima nestalo sve hibridno, a s hibridnim i sam život, koji uvijek iznova iz ništine ništavila cvjeta zahvaljujući upravo prelaženju granica i zagrljajima koji granice preobražavaju u mostove.

Čitajući poetsko-prozni fragment “O haverima”, u kom lirski subjekt na dojmljiv način propituje svoje emotivne i duhovno-kulturne veze s Bosnom, a potom poetsko-prozni fragment “Zagrepčanko, paorski sam sin”, u kom se lirski subjekt kao paorski sin obraća voljenoj Zagrepčanki reflektirajući i o svome zavičaju, slutimo na što upućuje pjesnik kao obranu od ideološkog nasrtanja.

S jedne strane to je prijateljstvo, koje je sposobno kao tlo vlastitog rasta integrirati kulturno-političke razlike s onu stranu potrebe za njihovim potiranjem ili asimilacijom (“O haverima”), a s druge strane ljubav, i to upravo erotsko-tjelesna ljubav muškarca i žene (“Zagrepčanko, paorski sam sin”), koja se uza sve drugo očituje i kao eminentni čin političko-revolucionarnog prosvjeda protiv ideološkog čistunstva – što suptilnije to subverzivnije. I upravo prijateljstvo i ljubav omogućuju pjesniku ne samo da zakorači u svijet drugoga i s vremenom ga učini i svojim, jer ga doživljava iznutra s empatijom bez straha, nego i da svijet drugog posreduje poetski na upečatljiv način: “...zemlja divova, mramornih rijeka i tekijskih izvora. Rđava... osrebrena... prokleta... umiljata... moja Bosna k'o rijeka Miljacka skućena - al' stoljećima najljepšim ćuprijama nadsvođena”. (“O haverima”). No, da bi se sve to prakticiralo, nužno je utisnuto u vlastito tijelo i dušu živjeti upravo ono o čemu je pjesnik poetski govorio u prva dva ciklusa zbirke – prihvaćanje konačnosti i ranjivosti kao izvoru univerzalne solidarnosti – neovisno o tome koliko to košta, a

o čemu ne bez sjete i lišen iluzija progovara sam pjesnik kroz poetsku samorefleksiju: "Dijete sam koje je odavno ušutjelo. Toreador. Tužni revolucionar... koreograf svoje vlastite patnje..." ("Zagrepčanko, paorski sam sin").

SRŽ LJUDSKOST

Zapravo, usud naše regije, a ništa manje i ljudske civilizacije općenito, ovisi upravo o tome koliko će ljudi biti spremno unatoč ideološkom bijesu i prijetnjama stati uz pjesnika, prakticirajući prijateljstvo i ljubav s onu stranu ideoloških zabrana uz prihvaćanje ljudske konačnosti bez resantimana i ljudske ranjivosti kao osnove univerzalne solidarnosti. A baš to jest, ogoljeno i reducirano do kraja, sama srž čovjeka i ljudskosti, ono "0,1 % čovjek[a]", o čemu ovisi i na čemu počiva sve drugo. Izgleda da nas na tu bit ljudskosti i bivanja čovjekom ovom knjigom poetsko-proznih zapisa podsjeća Dražen Zetić. I dobro je to jer živimo upravo u času jačanja ideoloških bjesova ne samo u našoj regiji nego i globalno. A prijetnja *par excellence* za njih je baš svijest o srži ljudskosti pretočena u konkretne kulturne i društveno-političke geste, što na svoj način jest i sama ova zbirka. U prilog ovom čitanju, jednome od beskrajnih mogućih, govori i pjesnikov "Psalam za obezdrumljene ljude", koji se – ne slučajno – nalazi na stražnjoj korici knjige. U njemu pjesnik kao da izriče ono što nas nijemo doseže sa svakog smrtnog i ranjivog ljudskog lica i kroz što nas (možda) nenasilno oslovljava i vječno Ti, a čemu je posvećena ova zbirka: "Čuvaj me kao zjenicu oka. Sakrij. Ne smrvi kao prah na vjetru. Pogazi kao blato na putu. Ne donosi mi suze. Ne razbij me nizašto kao običnu zdjelu za jutarnji objed. Zasnaga se brini. Ne daj da uvenem kao mlada zelen. Probudi me zorom jutarnjom. Okući lijepim ognjištem. Razvedri lice osmjehom. Ne vodi me u suhe doline. Ljubi... samo ljubi."

Alen Kristić